

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1113868/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק אלמליח, הרב אליהו הישיריק, הרב אברהם שינדלר

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד יובל בדיחי)

נגד

המשיב: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד גלעד בניאל)

הנדון: פרשנות הסכם, גדרי יד בעל השטר על התחתונה'

פסק דין

בפנינו ערעור האישה על החלטת בית הדין האזורי פתח תקווה מיום י"ד בטבת התשע"ז (12.1.2017) כי לאישה אין זכות וחלק בכספים שקיבל הבעל ממושב [א'] האישה מערערת על כך כי לפי ההסכם שנחתם בין הצדדים יש לאישה זכות בכספים שקיבל הבעל מקרקעותיו במושב.

רקע כללי ומשפטי

הצדדים נישאו זה לזה בשנת 1997, מנישואי הצדדים נולדו שלוש בנות, הצדדים התגרשו בתאריך י"ז באייר תשס"ב (29.4.2002). (הבת הגדולה נישאה לפני גירושי ההורים, כיום כל הילדים נשואים).

עובר לגירושין, בתאריך ח' בניסן תשס"ב (21.3.2002), חתמו הצדדים על הסכם גירושין. במסגרת ההסכם התחייבה האישה לפנות את בית המגורים נחלה הידועה כמשק [...]. במושב [א'] הכולל חלקה ובית של בן ממשיך (הבעל), וויתור על כל זכויותיה בנחלה הנ"ל. בתמורה לכך התחייב הבעל לשלם לאישה סך 150,000 דולר.

בין הסעיפים שנחתם בהסכם הסכימו הצדדים בסימומו של סעיף 5 כי:

בנוסף לאמור ובמידה ויזכה הבעל בזכות לדירה נוספת במסגרת פרויקט [ב'] בשבע שנים הקרובות ו/או במגרש אחר שיינתן לו כתחליף, כי אז תוערך הזכות הנוספת ע"י שמאי מוסכם, והבעל יעביר לאשה סך השווה ל 10% משווי הזכות וכן יעביר סך השווה ל 5% מהסכום לכל אחת מהבנות [...].

על סעיף זה נסוב הערעור כדלהלן.

בסביבות שנת 2006 או קודם לכן חתמה חברת משה"ב עם האגודה השיתופית [א'] על הסכם קומבינציה שלפיו תקבל האגודה אחוז מסוים מהתמורות שתתקבלנה ממכירת הדירות בפרויקט. החל משנת 2011 החלה האגודה לקבל כספים בגין זכויותיה בפרויקט [ב'] חלק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהכספים משמשים לצורך האגודה ובפירעון חובותיה. בשנת 2012 החלה האגודה לחלק חלק מהכספים למשקי האגודה.

בהנהלת החשבונות של האגודה משק [...] ז"ל (אביו של המשיב) נמצא בזכות של 304,430 ש"ח, כאשר חלק הארי של הסכום בסך 283,500 ש"ח הוא מסכום זיכוי שהתקבל מכספי פרויקט [ב'], אך לאור הסכסוכים המתנהלים בין היורשים של המשיב האגודה אינה מאפשרת למשיב למשוך מכספי הפרויקט עד להסדרת הסכסוך.

לאור האמור הגישה האישה תביעה בתאריך כ"ד באב תשע"ג (31.7.2013) בבית הדין האזורי פתח תקווה.

טענת האישה בביה"ד קמא הייתה כי היות שההסכם בין חברת משה"ב לאגודה השיתופית של המושב נכרת בשנת 2006 הרי שהזכות לדירה הייתה קיימת עוד בתוך המועד שנקבע בהסכם שבין הבעל לאשה בשנת 2002 דהיינו בטרם עברו שבע שנים מיום חתימת ההסכם.

לטענתה, אין זה משנה שהתמורה בעבור הזכות התקבלה לאחר המועד היינו בשנת 2011 כפי שעולה מתשובת מושב [א'] לפיכך טוענת האישה כי מגיעים לה עשרה אחוזים מהתמורה ובנוסף לכך חמישה אחוזים לכל אחת מהבנות [...] ו[...] סך הכול: עשרים אחוזים.

מנגד טען הבעל בביה"ד קמא כי בשלב כריתת ההסכם אמרה האישה כי לבעל יש זכות במשק והוא זכאי לקבל דירות או זכויות בדירות, ועל כך השיב לה הבעל כי אף אחד לא עומד לקבל דירה ואם יקבל תוך שבע שנים דירה או זכות בדירה – תקבל עשרה אחוזים, אך ברור שלא יקבל שום זכות בדירה כלשהי ואילו הכספים התקבלו לאחר התקופה הנ"ל.

ביה"ד קמא, אחר שמיעת טענות הצדדים ואחר נתינת נימוקים הלכתיים ובדגש על כך שבמקום שהשטר לא ברור אמרינן 'יד בעל השטר על התחונה' ו'המוציא מחברו עליו הראיה', החליט כי היות שבין הצדדים הייתה הסכמה שעל פיה חתמו כי התחייבות המשיב היא רק אם יזכה בדירה "בשבע שנים הקרובות לחתימת ההסכם", ברור הוא כי: "לאחר שבע שנים גם לו היה זוכה בזכות לדירה – לאישה לא הייתה זכות לתבוע חלק בזה."

כמו כן כשנכתב בהסכם: "זכות לדירה נוספת או מגרש אחר שיינתן כתחליף" – אין דברים אלה כוללים מתן כסף או שווה כסף:

ברור הדבר כי במקום שכתוב בשטר "אם אקבל זכות לדירה" – אין להכליל בכך כסף או שווה כסף, לא לפי הלשון הרגיל בשטרות ולא בלשון בני אדם. וכבר כתב הסמ"ע (חושן משפט סימן מב ס"ק כח) וזו לשונו: "לפי דעת השומעין. וכן כתב בריב"ש (סימן רז) דאזלינן בשטרות אחר לשון בני אדם – דרכי משה שם. וכן פסקו עוד אחרונים, וכן הוכיחו מדברי החקרי לב בחושן משפט (חלק ב סימן לז).

לכן בעקבות נתינת התמלוגים אחרי יותר משבע שנים מיום חתימת ההסכם, והיות שלמשיב לא ניתנו בפועל דירה או מגרש אחר בתמורה אלא רק זכות כספית, החליט בית הדין כדלהלן:

מסקנת הדברים: לאישה אין זכות וחלק בכספים שקיבל הבעל ממושב [א'].
לאור האמור בית הדין פוסק:
תביעת האישה נדחית.

על החלטה זו נסוב הערעור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טענות הצדדים

טענות המערערת

האישה מערערת וטוענת כי על פי סעיף 5 בהסכם שנחתם בין הצדדים בשנת 2002 מגיעים לאישה ולבנותיה 20% מהכספים שקיבל הבעל בשנת 2011 מחברת משה"ב בגין חלקו בתמורה לפרויקט [ב'] וכפי שעולה ממכתבה של חברת משה"ב לבית הדין קמא מיום ז' בתמוז תשע"ה (24.6.2015) כי החברה חתמה (בשנת 2007) עם האגודה השיתופית [...] על הסכם קומביניציה לפיו תקבל האגודה אחוז מסוים מהתמורות שתתקבלנה ממכירת הדירות בפרויקט.

ביה"ד קמא פירש לא נכון את עסקת הקומביניציה שנעשתה בין חברת משה"ב לאגודה, כאשר פירש כי למוכר (האגודה) אין אפשרות לדרוש דירה, פירוש זה אינו נכון על פי סעיף 19 לחוק מס שבח שממנו עולה שבעסקת קומביניציה אדם נותן זכות במקרקעין לקבלן ובתמורתה הוא אמור לקבל דירה אלא שכדי שבעלי הקרקע והקבלן לא יצטרכו לשלם מסים הקבלן הוא שבונה את הדירות לבעל הקרקע, מוכר לו אותן ובסופו של יום הוא מקבל כסף. זאת אומרת שיש אפשרות לבעל הקרקע לקבל מהקבלן דירה או כסף, משום כך הכסף שקיבל המשיב הוא תמורה על הדירה שהיה אמור לקבל, ולאישה מגיע חלק מהכספים לפי ההסכם הנ"ל. בעת שחתמו הצדדים על ההסכם הייתה ידועה להם העובדה שלמשק יש זכויות בקרקע של פרויקט [ב'] ושבהן יש זכויות במשק ששייכות גם לאישה. בהסכם הגירושין קיבלה האישה בתמורה לויתור על זכויותיה בנחלה סך מאה וחמישים אלף דולר. תמורה זו היא 'נייד עדשים' לעומת וויתורה על הנחלה, משום כן תבעה האישה לקבל עוד בתמורה לחלק מהזכויות שהבעל אמור לקבל בעתיד – זכות לדירה או תמורה אחרת על הקרקעות. לכן נחתם בין הצדדים בסעיף 5 להסכם כי אם יזכה הבעל "בזכות" לדירה יעביר לצד האישה והבנות סך עשרים אחוזים מהתמורה. "זכות לדירה" אין פירושה דירה ממש אלא: כל זכות, ובכלל זה כסף, שיקבל הבעל – האישה תקבל אחוזים ממנה.

משכך אין לקבל את פסק הדין של בית דין קמא שבו החליט כי כיוון שיש ספק בכוונת ההסכם אם יש זכות לאישה גם בתמורה הכספית אמרינן 'יד בעל השטר על התחתונה' ואין לאישה שום זכות בתמורה. כאמור לעיל מההסכם ברור כי לאישה יש זכות לקבל חלק גם אם הבעל קיבל כסף בתמורה לזכויותיו.

ועוד: מתשובת הרא"ש שהובאה בשולחן ערוך (חושן משפט סימן מב סעיף ט) מבואר דלא אמרינן 'יד בעל השטר על התחתונה', אלא בכל כי הני גוונא שאין השטר בטל לגמרי. אבל דבר שהשטר בטל לגמרי לא אמרינן 'יד בעל השטר על התחתונה'. לפי פסק הדין של בית הדין יוצא שהשטר בטל לגמרי ובהאי גוונא ודאי דלא אמרינן 'יד בעל השטר על התחתונה' וכנזכר.

האישה מבהירה כי אכן נחתם בסעיף 5 להסכם הגירושין כי האישה תקבל תמורה מן הבעל אך ורק אם עד שבע שנים מיום חתימת ההסכם יקבל הבעל תמורה מן הקרקעות, וכי בפועל הבעל קיבלה רק כעשר שנים אחרי כן, אך טענה זו – טעות ביסודה הואיל ובהסכם הגירושין נקבע כי קבלת הזכות היא המועד שבו מתחייב המשיב לתת למערערת את חלקה וברור הוא כי המועד שבו בעלי המשקים התקשרו עם הקבלן (בשנת 2007) נחשב המועד שבו התחייב הבעל ולא המועד שבו תתחיל האגודה להעביר כסף לחברים (2011).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למרות בקשתה המפורשת של האישה מבית הדין קמא לאפשר לה להביא ראיותיה ולחקור את מגישי המסמכים על תוכנם, בית הדין קמא לא אפשר זאת ופסק על פי החומר שהיה בפניו.

משכך זכאית האישה להחזרת הדיון לבית הדין קמא להשלמת ראיותיה.

בהחלטת בית דין קמא יש סתירה בהכרעה: בראשית פסק הדין נפסק כי הצדק עם האישה ובסופו נפסק נגדה משום כך האישה מבקשת לאמץ את ראשית פסק הדין.

כיוון שהסכם הגירושים נעשה בפני בית הדין יש להסכם כל תוקף הלכתי משפטי וחוקי ואין מקום לערער אחריו.

טענות המשיב

כנגדה משיב הבעל כי ברור למעלה מכל ספק כי ההסכם לא נכתב על דעת כל זכייה של הבעל בכספים כלשהם במסגרת פרויקט [ב']. האישה ידעה והתכוונה לפרויקט [ב'] ויכלה לדרוש לפרט כי בכל כסף שיתקבל מפרויקט זה תהא לה זכות לקבל עשרה אחוזים. העדר אמירה זאת הייתה העדר פוזיטיבי שמשמעו כי רק אם יזכה בזכות לדירה ממש יהיה למערערת חלק בה. ממילא זכות בכל הכנסה אחרת אינה מוסכמת. לדבריו "למה לא נכתב בהסכם 'כספי תמורה'?! כי זה ברור שעל זה הבעל לא התחייב מעולם".

שני הצדדים מכירים את מבנה המשקים, ועד המושב, האגודה, כל אחד הוא אישיות משפטית אחרת עם חשבון בנק אחר, ועם כללים אחרים, החלטות האגודה היו יכולות להיות אחרות לחלוטין כגון שיפוץ או בניית מבני ציבור בכספים, ואז לבעל לא הייתה שום זכות כלפי אף אחד...

הצדדים כתבו מפורש בהסכם כי עם "זכיית הבעל" בתוך שבע שנים מיום הסכם הגירושים וכו', זכות זו נולדה לבעל רק עם החלטת האגודה בשנת 2012 לחלק חלק מהכספים לבעלי נחלות וזה היה עשר שנים אחר ההסכם, לו היו הצדדים מסכמים כי עם "זכיית המושב" בזכות כספית או דירות מחברת משה"ב בתוך שבע שנים יגיעו כספים לאישה אזי היה זה בתוך הזמן אך הצדדים כתבו מפורש "עם זכיית הבעל".

בשו"ת אבקת רוכל (סימן קח) כתב שנראה לו שבתנאים שאדם מתנה עם חברו אין הולכים אחר כוונות אלא אחר מה שאמרו בפירוש בלשונם. בנידוננו המערערת תובעת להוסיף על התנאים כפי כוונה (שכלל לא הייתה כאמור לעיל) – את זה ודאי ולכולי עלמא אין לעשות.

כל טענות ה'אומדנא' אינן מספיקות בהלכה כדי להוציא ממון כשיש הכחשה ממשית ועיין בשולחן ערוך (חושן משפט סימן סא סעיף טו): "מדקדקין לשון השטר ודנין על פי אותו דקדוק" וכו' ואומנם מצינו גם (שם סעיף טז): "יש מי שאומר שתנאי שאדם מתנה [...] הולכים [...] אחר הכוונה" אך כאן מי יגלה לנו כוונת המתחייב כשבמפורש כתבו עורכי הדין "דירה" ולא ציינו גם "תמורתה" או חלופה אחרת. וכי עו"ד יערי (שייצג את האישה בהסכם) לא ידע כי ייתכן שיתקבלו רק כספים?

התחייבות המשיב היא מכוח ההסכם, וכשאינו לו פרשנות ברורה, הרי שמכוח הספק אין לחייבו ממון לגרושתו שאך לא מזמן זכתה בירושה גדולה מהוריה ואף החליפה דירתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דיון והכרעה

הנה על המעיין בעובדות שלפנינו לדון אם אזלינן בתר 'אומדנא דמוכח' שוודאי כוונת המערערת הייתה לקבל חלק בכל תמורה שעתיד המשיב לקבל (בין דירה ממש בין זכות לדירה או זכות כספית) או דאזלינן בתר לשון השטר – זכות לדירה או מגרש – כטענת המשיב שאך ורק אם היה מקבל דירה ממש היה מחויב להעביר תגמולים לאישה.

בהזדמנות זו ראיתי לנכון לבאר כאן כלל גדול בדיני תנאים והסכמים שעושים האחד עם חברו או הבעל עם אשתו וכיוצא בזה, שפעמים נכתב ההסכם בלשון מסוימת שפירושה עניין אחד, ומאידך גיסא יש אומדנה ברורה שכוונתם בהסכם הייתה לעניין אחר אלא שהלשון לא נכתבה באופן ברור. ונראה שבכהאי גוונא יש לנו לילך אחר כוונת ההסכם ולא להיצמד ללשון הכתוב בו בדווקא, וכפי שיתבאר.

א. תנן בקידושין פרק האומר (ס, א): "האומר לאשה הרי את מקודשת לי וכו' על מנת שאראך מאתיים זוז, הרי זו מקודשת ויראה לה. ואם הראה על השולחן אינה מקודשת".

ופירש רש"י:

הכי גרסינן: "ואם הראה על השולחן אינה מקודשת." והכי פירושה: ואם היה שולחני והראה לה מעות שאינן שלו, והם על שולחן שלפניו, אינה מקודשת, דלא נתכוונה זו אלא לראות משלו.

והוא לשון הגמרא שם (ס, ב): "תנא לא נתכוונה אלא לראות משלו."

וכן תנן עוד התם (ס, ב): "על מנת שאראך בית כור עפר, הרי זו מקודשת ויראנה, ואם הראה בבקעה אינה מקודשת."

ובגמרא: "על מנת שאראך בית כור עפר. תאנא לא נתכוונה זו אלא לראות משלו."

ב. והנה ביאור דין זה יש לומר בפשטות שהוא מדין 'אומדנא', דיש 'אומדנא דמוכח' שמה שהסכימה להתקדש כשאמר לה "על מנת שאראך מאתיים זוז" היינו שבוטחת בזה שיש לו מאתיים זוז, אבל היכא דאין לו והוא רק מראה לה את המאתיים זוז, ודאי דאדעתא דהכי לא הסכימה להתקדש לו, ועל כן רק אם הראה לה מאתיים זוז שהם שלו הרי זו מקודשת.

אך יש לומר דאין עניין דין זה ל'אומדנא', דדין 'אומדנא' הוא לומר שאף שהשטר או המעשה שנעשה מורה לצד אחד, אמדינן דעתיה דאדעתא דהכי לא נתכוון. וכגון שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ועמד, דאין מתנתו קיימת (בבא בתרא קמו, ב), דאמדינן דעתיה דכל מה שכתב הוא רק מחמת שהיה סבור שימות, והלכך כשעמד – בטלה מתנתו. ונמצא דהאומדנא מבטלת את המעשה, דמצד המעשה שכתב כל נכסיו לאחרים היה ראוי ליתן נכסיו לאחרים, ו'אומדנא' דאדעתא שיעמוד מחוליו לא הקנה להם מבטלת את מעשה ההקנאה.

מה שאין כן באומר לאישה "על מנת שאראך מאתיים זוז" והראה לה על השולחן דאינה מקודשת, יש לומר דאין זה מחמת 'אומדנא' דלא נתקדשה אדעתא דהכי, אלא דבתנאי כזה שידענו כוונתה "שלא נתכוונה אלא לראות משלו" הוויא הכוונה ביאור ופירוש לדבריו, דמפרשינן מה שאמר "על מנת שאראך" דאין רצונו לומר ראייה בעלמא, אלא "שארך מאתיים זוז שהם שלי". ונמצא דאם הראה לה על השולחן אינה מקודשת לא מטעם דהאומדנא מבטלת את התנאי, אלא דהכוונה מפרשת שכן היה התנאי, וכשהראה לה על השולחן הרי לא נתקיים התנאי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. וזו לשון הרשב"א בתשובה (חלק ג סוף סימן תט):

ומה ששאלתם אם נדונין על פי כונת המתקנין או על פי חכם כבר אמרתי [...] ומכל מקום כונות מוסכמות לכל יש והם כיתד שלא תמוט, שהכל יודעין שהתנאי ההוא או הדבר ההוא על כונה זו נעשה בלי ספק, ואף על פי שהיה באפשר לדון הלשון בהפכו. וכאותה ששנינו בקדושין פרק האומר: "על מנת שאראך מאתים וזו הרי זו מקודשת ויראנה, הראה על השלחן אינה מקודשת." ותני עלה: "לא נתכונה זו אלא לראות משלו." ועוד שנינו שם: "על מנת שאראך בית כור עפר" – ואפילו הראה לה משל אחרים היה במשמע בעלמא, אפילו כן כונה זו שנתכונה היא – להראות לה משלו – היא כונה ברורה ומוסכמת שהיא מבטלת הלשון, והכונה כמפרש כן. וכן בבבא קמא (פ, א) במעשה של אותה אשה שנשבעה: "כל הבא ראשון איני מחזירתו." ואפילו הכי אמרו חכמים: "לא נתכונה זו אלא להגון לה." והרבה יש כיוצא באלו.

נראה מדבריו דהכוונה היא המפרשת את הלשון לומר שמה שאמר "שארך" היינו "אראך משלי", ולא משל אחרים.

ד. אבל רבנו ירוחם בספר מישרים (נתיב כג חלק י, דף סג טור ד) כתב:

וכלל גדול בדינו בכל תנאי שאדם מתנה עם חברו, שאין להלך אחר לשון הכתוב אלא אחר הכונה לבד. וראה ד"על מנת שאראך מאתים וזו" דהאיש מקדש – "דלא נתכונה זאת אלא להראות משלו", או בית כור עפר. וכן פסקו שמה החידושין, דאף על גב דקנו מיניה נלך אחר הכונה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל. וכן במתנת שכיב מרע שאם עמד חוזר.

הרי שהשווה דינא ד"על מנת שאראך מאתים וזו" ו"הראה על השולחן", לדין מתנת שכיב מרע שאם עמד חוזר, והיינו דבתרווייהו דנים דין 'אומדנא', וכמו שבמתנת שכיב מרע אמרינן שוודאי אם ידע שיעמוד מחוליו לא היה מקנה, הכי נמי אמדינן דעת האישה שוודאי אילו ידעה שלא יראנה משלו לא הייתה מתקדשת לו.

ה. והנה מרן ז"ל בבית יוסף (חושן משפט סוף סימן סא) הביא קיצור דברי רבנו ירוחם הנ"ל, והעלהו להלכה בשולחנו הטהור (שם סעיף טז), בזו הלשון: "יש מי שאומר שתנאי שאדם מתנה עם חברו, אין הולכים אחר הלשון הכתוב אלא אחר הכוונה."

ובספר מראות הצובאות (על אבן העזר, בליקוטים שבסוף הספר דף קנא) כתב על זה:

וצריך עיון שזה סותר למה שכתב הרמ"א ביורה דעה (סימן ריח סעיף א בהג"ה) דגם בנדרים, שהולכין בו אחר הכוונה, זהו דוקא כשנודר בינו לבין עצמו, אבל בנודר לחבירו – כל שלשון הנדר כולל הולכין אחריו, והוא מתשובת הריב"ש (סימן קצה). וצריך עיון.

וזו לשון מרן השולחן ערוך ביורה דעה (שם):

כל הנודר או נשבע, רואים דברים שבגללן נשבע או נדר ולמדים מהם לאיזה נתכוין והולכין אחר הענין, לא אחר משמע הדבור.

כיצד? היה טעון משא של צמר או של פשתים והזיע והיה ריחו קשה ונשבע או נדר שלא יעלה עליו צמר או פשתים לעולם – הרי זה מותר ללבוש בגדי צמר או פשתים ואינו אסור אלא להפשילן לאחוריו. היה לבוש בגדי צמר ונצטער בלבישתו ונשבע או נדר שלא יעלה עליו צמר לעולם – אסור ללבוש

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומותר לטעון עליו ומותר להתכסות בגיזי צמר, שלא נתכוין זה אלא לבגד צמר. וכן כל כיוצא בזה.

וכתב על זה הרמ"א: "הגה: וכל זה דוקא בנודר בינו לבין עצמו, אבל בנודר לחבירו – כל שלשון הנדר כולל הולכין אחריו, אם לא באומדנא דמוכח."

הנה מבואר בדברי הרמ"א שאף שיודעין אנו את כוונתו – שלא נתכוון אלא שלא להפשיל בגדי צמר לאחוריו, מכל מקום היכא דנדר או נשבע לאחרים אזלינן בתר הלשון ולא בתר הכוונה. ומקורו מתשובת הריב"ש (סימן קצה) – עיין שם. וקשה מהא דכתב מרן בחושן משפט (סוף סימן סא) בשם רבנו ירוחם דבתנאי שאדם מתנה עם חברו הולכין אחר הכוונה.

זהו תוכן קושיית מראות הצובאות.

ו. ולפי מה שנתבאר בדברי רבנו ירוחם שמה שכתב דאזלינן בתר הכוונה הוא מדין 'אומדנא', וכמו שהוכיח את דינו מהא דשכיב מרע – שאם עמד חוזר, נמצא דדברי רבנו ירוחם הם באופן דאיכא 'אומדנא דמוכח', ובזה גם הריב"ש מודה דאזלינן בתר הכוונה, ומה שכתב הריב"ש דאין הולכין אלא אחר הלשון, היינו בליכא 'אומדנא דמוכח'. ולא קשה מידי.

אלא שמלשון מרן ז"ל, שכתב בסתמא "שתנאי שאדם מתנה עם חבירו, אין הולכים אחר הלשון הכתוב אלא אחר הכוונה", נראה דאף היכא דליכא 'אומדנא דמוכח', אלא שיודעים אנו שזוהי כוונתו גם כן אזלינן בתר הכוונה ולא אחר הלשון, וכמבואר בדברי הרשב"א דזהו מטעם דאמרינן שהכוונה היא המפרשת את הלשון, ולא בעינן לזה 'אומדנא דמוכח'. ואם כן תיקשי: מאי שנא מהא דמבואר בריב"ש דבנדר או נשבע, אף שנראית כוונתו לעניין אחד, לא אזלינן בתר הכוונה אלא בתר הלשון.

ז. ובנחל יצחק (סימן סא סעיף טז) האריך ביישוב קושיה זו (ועמד על כל הנ"ל), ושם (ענף ב) כתב ליישב דיש לחלק בין היכא דהיה ביניהם תנאי אלא שבלשון התנאי לא מבוארת הכוונה, לבין היכא דלא היה תנאי כלל אלא שאנו מפרשים את דיבורו על פי כוונתו: עד כאן לא קאמר רבנו ירוחם "שאין הולכין אחר הלשון אלא אחר הכוונה" אלא דווקא במקום שהיה ביניהם תנאי, דבכהאי גוונא אמרינן דפירוש התנאי אינו תלוי בלשון התנאי אלא בכוונת המְתְנֵה. אבל היכא דלא היה תנאי כלל, אלא שנדר לחברו שלא יעשה כך וכך – בזה הולכין אחר הלשון, שזה מה שאמר, ואין מפרשים את דבריו על פי כוונתו.

ומסיק:

כללו של דבר הוא כן, דהיכא דיש שני משמעות בכוונת הלשון והשטר, ודאי דאזלינן בזה בתר המוחזק, וכמבואר בסימן מ"ב [...]

אבל היכא דמשמעות ופשטות הלשון הוא נגד הכוונה שנראה מתוך סיבת הענין שנעשה על ידי זה הענין (אף שאינו סותר לשונו לגמרי להכוונה [...]), בזה הדין כן: באם שניזל בתר כוונת הענין יתוסף איזה תנאי ובאם שנלך אחר לשון המשמעות לא יהיה התנאי כלל, על כן יש לנו למיזל אחר הלשון, כמבואר ביורה דעה (סימן ריח) במה שבינו ובין חבירו, ולא עקרינן למשמעות הלשון לסתור אותו. אבל באם היה תנאי בוודאי לפנינו, רק אם ניזל בתר משמעות הלשון של התנאי יקויים הענין ואם ניזל בתר הכוונה יתבטל הענין, אז הולכין אחר מה שנראה כוונתו מתוך הענין שבגללו עשה את התנאי. ואתו שפיר פסקי השולחן ערוך וכל אחד על מקומו יבא על נכון.

ח. ויש להוסיף עוד בזה מה שכתב מרן ז"ל בבית יוסף (חושן משפט סימן רז), וזו לשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כתב מהרי"ק בשורש קי"ב: בכל תנאי שאדם מתנה עם חבריו אין אומרים הלך אחר לשון התנאי דוקא – שלא נלמוד ממנו לחייב המתנה כי אם באותו תנאי שהוזכר דוקא ולא בכיוצא בו, אלא יתחייב המתנה אפילו בדבר שאינו יוצא מתוך לשון התנאי כלל, רק שלא יהיה דבר קשה יותר ממה שהתנה עם חבריו. והביא ראיה לדבר.

ט. ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן מב סעיף ה) כתב:

אבל אם היה כתוב בו [בשטר] "מאה שהם מאתים" או "מאתים שהם מאה", אינו גובה אלא מאה, שהוא הפחות שבשניהם, דיד בעל השטר על התחתונה.

וכתב הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בגיליון שם: "נ"ב: דלשון מסופק ואיכא אומדנא לאחד מן הצדדים אזלינן בתר אומדנא – תשובת הראנ"ח חלק ב סימן ק."

ובאמת שבתשובות הראנ"ח שם (הוא שו"ת מים עמוקים) מפורש יותר, וזו לשונו:

מכל הנזכר יצא לנו דכשהלשון מסופק ואיכא אומדנא לאחד מן הצדדין, אזלינן בתר אומדנא, ואף על פי שסתם הלשון – היפך האומדנא, כההיא דלא נדר ונקי נדר וכו' (כתובות פז, א) – דמסתם הלשון בין הוא בין יורשין אין משביעין אותה, אלא דמשום דחכמים תקנו שהבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, אית לן למימר דלא נתכוין לעשות שלא כדברי חכמים, ומפקינן לישנא ממשמעוטיה.

וכן יש לציין למה שכתב בשו"ת תורת חיים (מהרח"ש, חלק ג סימן כו) וזו לשונו:

שכבר נודע שנפל מחלוקת בין גדולי עולם אי מהני האומדנא להוסיף על לשון ההסכמה מה שאין כתוב בה בפירוש ולא משמע כלל מהלשון.

והנה ה"ה מהרי"ט ז"ל כתב בתשובותיו דדוקא היכא שהלשון כולל דמשמע הכי ומשמע הכי דאזלינן בתר אומדנא, אבל היכא שאין הלשון משמע לא אזלינן בתר אומדנא. וה"ה מוהרר"י ז' לב ז"ל (בחלק ב סימן פ) כתב שזה היה מחלוקת בין הראשונים – בין הרא"ש (גיטין פרק ד סימן יא) ומהר"ם, לבין הר"ן (שם יח, ב דיבור המתחיל "אמר") ותלמידו יעוין שם.

וכבר יש לי מקום לדחות שאין הכרע מהרא"ש ומהר"ם לחלוק על הר"ן וכמו שכתוב אצלי במקום אחר, אך עתה לא ראיתי להאריך.

וכן ה"ה מוהרדכ"ץ בתשובותיו [שו"ת רד"ך בית כח] כתב שכלם שוים לטובה דמהניא האומדנא להוסיף על התקנה מאי דלא משמע כלל מהלשון [...]. והנה הרב המובהק סיני ועוקר הרים מוהר"ש טאיטאצאק [שארית יהודה, פסקי מר שמואל, דף מט, א] כתב על מוהרדכ"ץ וזו לשונו: "וכיון שאריה שאג – אריה דבי עילאי הכהן הגדול ז"ל מי לא ירא באיסור חרם החמור." עד כאן.

ובזה אבא לנדון דידן ואומר דלא מבעיא לדברי מהרדכ"ץ דלכולי עלמא אזלינן בתר אומדנא אף שלא משמע מהלשון כלל, והכא בנדון דידן אומדנא דמוכח טובא היא שכל כונת [...] אלא אף לדעת הרב מהרי"ט לא אמר אלא היכא דאין משמע מהלשון כלל לא אזלינן בתר אומדנא, אבל היכא דמשמע הכי ומשמע הכי אזלינן בתר אומדנא.

הרי להדיא בדברי מהרח"ש דכל היכא דמשמע הכי ומשמע הכי אזלינן בתר אומדנא.

בנידון דידן האישה והבעל נחלקים בפרוש לשון השטר "זכות לדירה" האם הכוונה לדירה ממש או לכל זכות שיקבל הבעל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאחר עלות כל האמור לעיל נראה דבכל הסכם שבא לפנינו ונכתבו בו הסכמת הנוגעים בדבר, היכא די' 'אומדנא' ברורה שכוונת ההסכם הייתה בעניין אחד, אזלינן בתר הכוונה גם אם לשון ההסכם אינו מבואר בסתמא שכן הוא.

ויש לציין שיש לדון בזה גם מכוח מנהג המדינה, שהרי בחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג – 1973 סעיף 25(א) כתוב לאמור:

חוזה יפורש לפי אומד דעתם של הצדדים כפי שהוא משתמע מתוך החוזה ומנסיבות העניין. ואולם אם אומד דעתם של הצדדים משתמע במפורש מלשון החוזה, יפורש החוזה בהתאם ללשונו.

במקרה שלפנינו ברור שהאומדנה היא שהאישה רצתה פיצוי על ויתורה בחלקות האדמה שהבעל אמור לקבל בעתיד עבורם, אלא שהיה נראה באותו זמן שהבעל אמור לקבל דירה ולכן כתבו הצדדים בהסכם "זכות לדירה או מגרש". אבל אין הכי נמי ודאי שלאישה לא היה אכפת אם הבעל יקבל דירה או סכום כספי כלשהו, האישה ביקשה בתמורה כסף בשווי עשרה אחוזים מהנכס ומשום כך מאי נפקא מינה אם הבעל יקבל דירה או ממון. לאור הנ"ל, הערעור מתקבל.

פסק דין

לפיכך מוחלט:

א. הערעור מתקבל.

ב. על המשיב (הבעל לשעבר) להעביר מתוך הסכום של 283,500 ש"ח שנזקף לזכותו במשרדי האגודה עבור חלקו בתגמול בפרויקט [ב'] 10% לידי המערערת (האישה לשעבר) ו-5% לכל אחת מהבנות [...] ו[...]

הרב יצחק אלמליח

מצטרפים לאמור.

הרב אברהם שינדלר

הרב אליהו הישיריק

נפסק כאמור.

ניתן לפרסם ללא פרטים מזהים.

ניתן ביום ט"ו בטבת התשע"ח (2.1.2018).

הרב אברהם שינדלר

הרב אליהו הישיריק

הרב יצחק אלמליח